

Јован Стојковић

ПРОСЛАВА ДАНА ПРЕДУЗЕЋА

„Један од важних елемената урбаног фолклора, је свакако везан за радни век појединца запосленог у радној организацији. С обзиром на број радника запослених у индустрији, односно главну оријентацију друштва у последњих двадесетак година може се рећи да је фабрика основни простор у којем највећи број запосленог становништва проводи свој радни век, фолклор који се ствара и развија у том оквиру представља прави изазов за етнологију...“¹

Према добијеном материјалу, ови обичаји се могу сврстати у две групе:

1. Обичаји који прате живот појединца у току његовог радног века у фабрици (ступање у радни однос — прва плата, напредовање у служби, прелазак у другу радну организацију, одлазак радника у пензију).

2. Обичаји који се односе на радну организацију у целини (прославе, годишњице, јубилеји).²

Тема овог рада је Прослава дана предузећа РО Железара у Смедереву са ближим освртом на прославу Дана високе пећи.

С обзиром да је обележавање прославе дана предузећа новијег датума, сврставамо га у „нове“ обичаје. „Под новим обичајима подразумевамо онај облик друштвене стварности, понашања који није наслеђен из нашег традицијског руралног друштва деветнаестог и ранијих векова.“³ Један од разлога настанка нових обичаја је и утицај државних власти (а постоје и други, школа, црква...)

Садашња прослава дана предузећа има елементе опште теорије ритуала прелаза коју је формулисао почетком овог века Арнолд Ван Генеп, и овим именом означио посебну групу ритуала којима се обележава свака промена места, стања или социјалног положаја појединца или групе у друштвеној структури.⁴

¹ Д. Братић, *Церемонија испраћаја радника у пензију*, Етнолошке свеске, V, Београд 1984. (99)

² Д. Братић, *loc. cit.*

³ Н. Павковић, „Нови“ обичаји — стари »bricolage« Етнолошке свеске, V, 1984, стр. 83.

⁴ А. Van Gennep, *The Rites of Passage*, The University of Chicago press, 1972.

Друга важна карактеристика је што се он састоји из неколико група поступака, радњи и понашања различитих по своме садржају, пореклу и функцијама.

Циљ овог рада је да покаже како се „у новој“ форми друштвених обичаја откривају елементи раних понашања и неке сталне људске потребе.

Један од узора би свакако могла бити прослава сеоске славе — заветине, базирајући се на релацији село — као обредно религијска и привредна јединица *некад* и фабрика као привредна и друштвено-политичка јединица *данас*; наслеђе нашег традицијско-руралног друштва прерасло у савремену форму данашњег друштва. Дакле, циљ овог рада је да се анализом манифестног плана овог обичаја утврде његове латентне поруке и значења.

Метод проучавања прославе као културалне стварности био је лично учешће, посматрање и разговор са учесницима прославе 28. септембра 1983. у Радинцу код Смедерева и допунски разговор о послави са организатором и учесницима прославе.

Опис обрасца из 1983. године

I. Име и настанак

Име и настанак су везани за оснивање САРТИД-а, 20. 2. 1913. године, претходнице Нове жељезаре у Смедереву.

а) *Време установљавања прославе МКС-а.* Дан предузећа МКС-а прослављен је први пут 15—16. маја 1964. године, када је на свечан начин истовремено обележено 50. година постојања предузећа Жељезаре Смедерево (САРТИД) и почетка изградње нових погона у Радинцу. Свечаној прослави и отварању радова на изградњи Нове жељезаре присуствовали су Јован Веселинов (секретар ЦК СКС), Светозар Вукмановић-Темпо и Михаило Швабић. Прве лопате бетона у темељ нових објеката убацио је Јован Веселинов. Упоредо са изградњом нових погона, настају и њихове прославе:

- 28. септембар 1971 — Дан високе пећи
- 27. новембар 1974 — Дан конверторске челичане
- 28. март 1979 — Дан топле ваљанице

II. Место одржавања

Место одржавања прославе није увек исто. Од прве прославе на месту где је постављен камен темељац, затим радничке мензе, радничког одмаралишта, на излету, спортском терену, у кафани и све до саме производне хале. 1983. Дан предузећа је прослављен одржавањем свечане академије у Дому културе Смедерево са нарочитим освртом на седамдесетогодишњицу САРТИД-а, и у оквиру фабричких хала, већом радном дисциплином и бољим производним резултатима, уштедом у материјалу и енергији; без одржавања свечаног ручка, правдајући то разлозима дугорочног програма економ-

ске стабилизације. Дан високе пећи у 1983. прослављен је у главном ресторану друштвене исхране МКС-а, на спортским теренима и у фабричкој хали.

III. Дан прославе

Дан прославе није строго одређен. Води се рачуна да буде крајем недеље, да не би реметио ток радне недеље, тј. процес производње. Тако је у 1983. прослава одржана 30. септембра (петак), а не 28. септембра (среда). Датум се утврђује месец-два унапред. О свему томе брину се раднички савети, директори и посебно изабрани одбори за прославу како на нивоу предузећа, тако и на нивоу Високе пећи као његове саставне технолошке целине. *Одбор за прославу на нивоу колектива* чине углавном људи који по природи посла раде на врху управно-технолошке пирамиде, хијерархије предузећа. У овом случају то су руководиоци самозаштите и руководиоци службе контроле квалитета... *Одбор за прославу на нивоу Високе пећи* такође чине руководиоци људи: председник синдиката, члан из актива жена, чланови извршног одбора синдиката, председник комисије за кадрове и развој при СК.

Дакле организатори и носиоци прославе су

1. Раднички савет високе пећи који се брине о: дневном реду и садржају — а) свечана седница, б) другарско вече, ц) спортско-рекреативни програм, д) производни програм и верификација послова;

2. Одбор за прославу високе пећи који се брине о: украшавању места одржавања свечане седнице и другарске вечери, забавном делу програма, лутрији, распореду столова, штампању позивница (на терет ООУР-а), избору радника за доделу захвалница, то иде по „кључу“, тј. из сваке радне јединице одређен број кандидата (у зависности од броја радника) — Заједничка служба — 3, Ватростална припрема — 3, Висока пећ (у ужем смислу) — 5, Прерада гвожђа и троске — 3, Машинци — 3, Електроодржавање — 3), организовању спортских такмичења и обезбеђењу награда (шах табла, пехар за фудбалере и стонотенисере); прави предрачун трошкова уз сагласност радничког савета и директора, који су већ унапред упознати са ценовником и асортиманом у Друштвеној исхрани, прави мени. Трошак су им смањили дародавци, тј. ПИК „Годомин“ Смедерево, обезбедио је већи део пића бесплатно, јер су им они, за узврат, дали на коришћење троску (шљаку) за насыпање путева кроз сеоске атаре. Средства су обезбеђена из репрезентације (милион старих динара, а то је верификовао раднички савет), Фонда солидарности (14,300.000) личних дотација (20.000 по особи).

3. Директор учешћем даје прослави „свети“ карактер.

IV. Учесници прославе

На нивоу предузећа и високе пећи, учествују, с обзиром на широк садржај прославе, сви радници, инжењери, руководиоци, друшт-

вено-политички и јавни радници општине, региона, гости из иностранства (пословни партнери).

На прослави Дана високе пећи, 28. 09. 1983. учествовали су:

а) На свечаној седници — 20 радника са захвалницом, 17 пензионера, инжењери и руководиоци Високе пећи. Представници предузећа (директор, заменик) и друштвено-политички радници општине, делегација из СССР-а (инжењери који ће монтирати и другу високу пећ).

б) На другарској вечери присуствује претходни састав проширен за све оне који су хтели и имали да личном дотацијом од 20.000 старих динара обезбеде своје учешће.

ц) Спортско-рекреативни програм био је отворен за све, без обзира на положај и припадност одређеној структури.

д) Производни програм: у остваривању веће производње рационалнијег рада учествовали су сви запослени.

Сви учесници прославе су лепше обучени, код мушкараца преовлађује свечано одело, класичног кроја, затворених боја, а код жена је велики распон у кроју, боји, модној припадности. Најмасовније присуство је на другарској вечери (не узимајући у обзир производни програм) 180 присутних. Они који не присуствују чине то из разних разлога: недостатак средстава, приватни послови, немогућност због рада у погону, а има и неких који нису задовољни својим положајем и третманом у овој производној целини и чине то из protesta. Ипак, учешће постаје све масовније и тако је заиста прослава општа по карактеру.

V. Ток и делови прославе

На нивоу радне организације:

а) *Свечана академија*, одржана је у Дому културе, отворена читањем реферата, затим настављена пригодним културно-уметничким програмом чиме је завршен протоколарни део прославе.

б) *Производни програм* (није било могуће доћи до одређених података).

На нивоу Високе пећи:

а) *Свечана седница*, отворио ју је директор, у главној мензи, поздравом присутнима и читањем реферата, честиткама и жељама за боље производне резултате од стране општинских структура. Затим следи културно-уметнички програм, учешће КУД „МЕТКОС“ који је извео народне игре из Шумадије, влашке игре, линђо... у одговарајућим стилизованим ношњама и уз бурно одобравање присутних, који су се у међувремену обилато служили предјелом: сир, јаја, шунка, салама, аперитивима (лоза, вињак, бренди, сокови и кафа).

После изведеног програма присутнима се придружују у јелу и пићу чланови КУД-а, а такође и у групном фотографисању. Овим је овај део прославе завршен.

б) *Другарско вече* почиње око 18 сати, у почетку служе се предјело (слично по асортиману оном са свечане седнице), затим, као главно јело, мешано месо и неограничене количине пића по избору.

Храну припрема ресторан друштвене исхране. Столови су у низу, а груписање је по социјалном статусу, технолошкој припадности (електричари, машинци, ватросталци) и личном пријатељству. Другарско вече отвара директор са жељом да се добро проведу. Музика и играњка су саставни делови прославе, свира се и пева без „бакшиша“, за време обедовања, али врхунац је тек касније. Играју сви и једино ту груписања нема, коло воде они који најбоље играју, а често га поведе и жена (мада је то место у нашој традицијској култури резервисано за мушкарце). Често се направи круг око музике, загрле се сви и тако певају. Велику атракцију те вечери представљали су гости из СССР-а који су играли своју националну игру — казачок. Током вечери напила су се два-три учесника, разбијали чаше, али за разлику од ранијих година, када је често долазило до туче, успели су да их смире (отрезне).

Велику разоноду те вечери представљала је лутрија, која се изводила на следећи начин: учесници су куповали нумерисане купоне (300 комада), а само 50 купона је доносило награду — прва награда: стона лампа, друга награда женске гаћице, а остале тоалет папир, флашице за бебе, цуцле, ноше, прахер, оклагије, метле. Онај учесник који добије, извлачи следећи број. Око 23,00 дошао је на прославу један радник из производње (који је тада радио у трећој смени) — „падобранац“. Избачен је напоље, а врата су закључана. Другарско вече су први напустили они учесници који су кући путовали последњим аутобусом, или су морали да оду на радно место, (трећа смена). Задњи су остали (до један сат после поноћи) помоћник директора, председник радничког савета, председник синдиката, председник одбора за прославу, председник комисије за рад и радне односе и другарице из администрације.

ц) *Спортско-рекреативни програм* одржан је дан раније, отворио га је председник синдиката. Такмичења су била у малом фудбалу (пет екипа, 50 учесника), шаху. (три екипе, 12 учесника), стоном тенису (4 екипе, 12 учесника) укупно 74 учесника. После завршетка утакмица, председник синдиката је уручио пехаре победницима.

д) *Производни програм* је нормалан рад у три смене (4 бригаде). Није успео покушај за остварење рекордне производње.

Анализа

I. Подручје где се врши обичај је општина Смедерево, реч је како о аграрном друштву, тако и о високо индустријском (МКС има више од 10.000 радника). У националном погледу подручје је претежно српско, али и са бројним досељеницима свих народности.

II. Анализа обрасца заветине указује на њен двоструки карактер:
— религијски,
— друштвени обред.

Елементи религијског ритуала су повезаност са патроном-заштитником села, и коришћење религијских реквизита у обреду.

Елементи друштвеног ритуала су:

1. Заједничко окупљање у интеграцијске сврхе.
2. Учешће виђенијих људи.
3. Заједнички ручак.
4. Елементи забаве, музика и игра.

III. Анализа обрасца из 1983. Из традицијске социјалне културе су следећи структурални елементи:

1. Окупљање на јавном (култном месту) — камен темељац високе пећи.
2. Колективно припремање хране и конзумирање.
3. Колективно весеље.

Заједничке карактеристике су очигледне: окупљање на јавном (култном) месту значајном за привредни просперитет заједнице, колективни ручак, елементи забаве. Задовољење потребе окупљања, потврђивања колективног идентитета, привредног просперитета заједнице, усмеравало је људе на стварање и прихватање нових облика и оквира културног понашања. Један од излаза је и прослава Дана предузећа.

Осим традицијског наслеђа, имамо елементе савремене масовне културе: лутрија, културно-уметнички програм, припрема и ток прославе...

Дакле елементи овог „новог“ обичаја су како остаци ишчезлих тако и продукт најновијих система вредности. Прослава Дана предузећа има искључиво световни карактер, представља световни ритуал (мада је негде називају и фабричка слава) и усмерен је ка афирмационом и интегративном плану испољавања идентитета конкретне производне, радно-технолошке заокружене целине и друштвене заједнице. Обичај се јавља у функцији афирмације постојећих односа у друштвеној структури.

Латентна функција датог ритуала (село—ООУР), потреба за сигурношћу, одржавање дисциплине, хијерархије, строге структуралне издиференцираности.

Jovan Stojković

THE ENTERPRISE DAY

Many companies have a celebration day at certain date every year, which is known as the Enterprise Day. Usually such day marks the date of foundation, beginning of production, or beginning of self-management. Observing the Day of Enterprise Železara Smederevo, Author notices the elements of traditional culture, and new contents of collective celebration in such festivities.